

CAP. II.

Căderea Mitropolitului Antim.

Ca Ivirean măcar, Antim trebuia să aibă oarecare simpatii pentru Rusia ortodoxă a Țarului Petru, care proclamă gindul, ce are, de a scoate din robie pe creștinii din Răsărit și a întemeia din nou Împărăția pravoslavnică la Țarigrad. Oricât ar fi lăudat pe Iezuiți când îi dădeau plăcute reprezentații de teatru¹, Țarul, care înlăturase pe Patriarh și se făcuse însuși, împotriva oricăror canoane, cap al Bisericii muscălești, eră «Împăratul creștin», cel adevărat și neatins de erezie. Legăturile cu Moldova, pornite pe vremea lui Vasile Lupu și Mateiu Basarab și urmate supt Domnii ce veniră îndată după dânșii, nu fură cu totul rupte nici după anii turburărilor, în cursul Domniilor dela Turci, care veniau la rând. Supt Antonie-Vodă din Popești, negu tori muscali veniau pe la noi, aducând cu ei, de sigur, și altceva decât mărfuri, și cu dânșii se luau la drum, spre orașul de Scaun al depărtatului Țar, călugări doritori de milă².

La sfârșitul anului 1673, pribegii Domni Constantin Șerban și Ștefan Petriceicu, cari fură goniți în curând de Turci

¹ *Inscripții*, I, p. 280 și urm.

² Cf. Nilles, pp. 385-6.

³ Memoriile lui Radu Popescu, în *Mag. ist.*, V, p. 103.

și așezați de Poloni, cu mica lor oaste, la Rașcov, lângă Nistru ¹, se închinau, printr'un călugăr dela Sf. Munte, Țarului Alexie, care li răspundea cu făgăduieli mari, la 10 Mart 1674, atunci când trecătoarea lor Domnie dela creștini se încheiase acum ². Șerban Cantacuzino, urmărind visurile lui de mărire, ajunse la încheierea unui tratat formal cu Țarul, la 28 Decembre 1688, prin arhimandritul Isaia dela Sf. Pavel, alt Atonit, care ducea la Moscova ceasornice de aur; dar acum, când tratatul sosi, acel care-l ceruse nu se va mai află printre cei vii ³. Isprăvile noi ale Rușilor, luarea de dânsii a cetății Azovului, unde fû așezat ca Mitropolit fugarul Dosofteiu al Sucevei, treziseră un răsunset de simpatie și respect la noi ⁴. Și pe vremea Brâncoveanului, veniau negustori obișnuiți dela «Moscul Împăratul», cu vești inadins exagerate, despre oștile, tunurile, corăbiile ce are pregătite pentru ca, atunci când va găsi cu cale, să «pornească pe Mare la Țarigrad». În războaiele lui se luptau și o seamă de tineri moldoveni și munteni, cari nu găsiu de lucru cu armele acasă la ei ⁵. Brâncoveanu puneă să i se tălmăcească din nemțește prezicerea lui Acxtelmeier, despre viitorul lui Petru și al Rușilor săi, cărora «Împăratul Împăraților, Domnul le-a făgăduil domnia Răsăritului ⁶». Una din tipăriturile muntene, «Învățătura dogmatică» dela 1703, ieși într'o ediție pentru Rusia împărătească, purtând o dedicație către Țar ⁷. Ba chiar, un negustor grec duse scrisori ale Domnului către puternicul stăpânitor din Moscova ⁸. Când, după o îndelungată așteptare, Petru porni împotriva Turcilor, la 1711, «întrebând departe este Țarigradul», și Brâncoveanu

¹ *Studii și doc.*, IX, pp. 159, 168.

² Sturdza, *Acte și doc.*, I, p. 9 și urm.

³ *Ibid.*, p. 12 și urm.

⁴ *Magazinul istoric*, V, pp. 153-4.

⁵ Cf. Iorga, *Doc. Callimachi*, I, p. xxv și urm.

⁶ *An. Ac. Rom.*, XX, p. 25 și urm.

⁷ *Bibl. Rom.*, I, p. 451.

⁸ *Operele lui Constantin Cantacuzino*, pp. xvi-vii; *Documente prietoare la Constantin-Vodă Brâncoveanu*, p. 3 și urm.

se așează în tabăra dela Urlați, până ce se vor lămuri împrejurările războiului¹, Antim vorbi pentru acea unire cu creștinii pe care Domnul Moldovei, un erudit nepractic și un tânăr idealist, o săvârșise fără să cugete prea mult la urmări. Războiul însă se mântui în paguba creștinilor și a celor ce puseseră speranțe în ei.

La începutul anului 1712, în ziua de 13 Ianuar, Mitrofan de Nisa, dela mănăstirea Dionisatului din Atos, se înfățișă la Mitropolit, care nu era un dușman al Grecilor, pentru a-i cere «paretisis», amenințând, din partea Domnului, care și apucase a făgădui Mitropolia acestui străin, că altfel «va scrie la Țarigrad să-l și caterisească». «Douăzeci și patru de capete de pără» i se dădură în mână, și e păcat că nu ne s'au păstrat tot așa ca și apărarea lui Antim: știm însă că i se impută gospodăria de la Snagov, de unde fusese scos după șapte ani de muncă, datoriile ce apăsau Mitropolia, lipsa a șapte pungi de bani, din care se găsiră trei, calitatea lui de străin. Cererea, atât de jignitoare, încălcă și dreptul Mitropolitului de a fi judecat, nu la Constantinopol, de Patriarh și de soborul lui, ci în țară, de episcopii locali și de oaspeții ce se aflau la noi. Antim merse la Curte, vorbind de-a dreptul Domnului, își înfățișă în scris desvinovățirea, pentru a se ști de urmași că el nu se simțea greșit cu nimica, dar adaoase că e gata a face voia Măriei Sale plecând din Scaun, fără însă a da formal o «paretisis», pe care o crede rușinoasă. În memoriul său, el arată că datoare e toată lumea și țara însăși, prin Domnul ei, ba chiar cu peste 200 de pungi, în așa de grelele «întâmplări ale vremii»; cât privește neamul lui străin, «în Hristos sântem toți una: și apoi n'am fost numai eu episcop și Mitropolit străin în Țara-Românească, ci au fost și alții mulți, precum să văd în condice și precum se politiciaște în toată Biserica, precum au stătut și alți Domni

¹ Cronica lui Radu Popescu, în *Mag. ist.*, IV, p. 23.

de țară și streini, ca și în toată lumea, — că Dumnezeu au făcut lumea slobodă pentru toți». Răspuns care dovedește că de mult scăzuse în Biserica noastră, pe acele timpuri de împestritare cu tot felul de elemente străine a vieții publice, simțul legăturii firești și neapărate între neam și altăuirea, conducerea bisericească. De alminterea, Antim pușese versuri grecești de-asupra ușii de intrare dela mănăstirea sa, a Tuturor Sfinților, așezase fără îndoială un egumen grec în chilii și, prin «testamentul» lui al doilea, din 21 Iulie 1715, el credea că vor fi acolo două tipografii: «una grecească și alta românească»¹.

După două săptămâni, Antim venia din nou la Vodă, cu amuriri asupra banilor ce i se puneau în sarcină, cu făgăduiala că-i va găsi și cu declarația că o «caterisire» a sa nu poate fi decât «batjocură Besearicei lui Dumnezeu și Sântelor Taine». Brâncoveanu se sfi să ducă până la capăt lupta împotriva Mitropolitului său, care rămase astfel în Șaun până la sfârșitul acestei strălucite Domnii².

Domnul iertase; Mitropolitul nu se arătă tot așa de nobil; el luă parte la înțelegerile dintre Cantacuzini și părtenitorii lor, cari voiau să răpuie pe Constantin-Vodă³; a fost de față și la sfatul din 1714, pentru alegerea unui nou stăpânitor, și el sfinți pe Ștefan-Vodă, fiul lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, pentru Domnia căruia se luptă de multă vreme partidul de opoziție. Pe când Patriarhul Hrisant se străduia să scape viața lui Brâncoveanu și a neamului său, Antim nu făcu nicio încercare pentru aceasta, dovedind astfel că avea mai multe însușiri decât inimă și că era

¹ *Didachii*, p. XVIII și urm.; cf. Dinulescu, *Antim Ivireanul*, în «Cantacuzina» pe 1886, p. 74 și urm.; *Biserica ortodoxă*, IX, p. 63 și urm.; *Suflămintul Condicii Sfinte*.

² Dezvinovățirea se află la capătul *Didachiilor* lui Antim; v. mai departe.

³ V. *Memoriile* lui Radu Popescu, în *Mag. ist.*, V, p. 177; cf. *Cronica* aceluiași, *ibid.*, IV, p. 27-8.

mai bun meșter și luptător politic decât arhieru și episcop creștin.

Și Cantacuzinul muri, împreună cu tatăl și unchiul său, autorii măririi și nenorocirii lui, de moarte silnică din mâna Turcilor, la 1716. În loc, veni Grecul Nicolae Mavrocordat, dar un Grec credincios Turcilor și hotărât să păstreze pentru dâșii Principatul muntean, în războiul care se deschisese cu Germanii. De și aceștia aveau scris pe steagul lor catolicismul și țarau după dâșii harnica miliție neagră a «Ezoviților», Antim, care nu se putea despărți de partidul «creștin» al Cantacuzinilor, lucră pentru a da Bucureștii în mâna catanelor. Când Vodă cel nou fugi, la 18 August, până la Călugăreni, de frica acestora, cari se zvoniă să se apropie, Mitropolitul trebui să-l întovărășească.

La acest conac el ar fi arătat scrisori, dela înlocuitorul său, că Nemții au și intrat în București, cu beizadea Iordachi, fiul lui Șerban-Vodă. Domnul trecu atunci la Giurgiu, iar Antim, fără a-și căpăta voie dela Mavrocordat, se întoarse înapoi la Scaunul de Domnie și încercă o acțiune împotriva... Grecilor, ca aceia pe care o făcuse înaintașul său Teodosie¹; fostul predicator al Curții supt Brâncoveanu, Grecul italian Ioan Abrami, care dăduse veștile cele false, eră și el în complot. Oricum, îndreptățirea pe care Antim o aduse, că n'ar putea să lase fără păstor turma sa, nu poate fi aruncată ca zădarnică: în lipsa Domnului, după cea mai veche datină, Mitropolitul aveă puterea și răspunderea, și, dacă înaintea creștinilor năvălitori nu putea să iasă Domnul Turcilor, eră dator să se înfățișeze, cu scutul crucii, pentru el, pentru locuitori și țară, arhieruul lui Hristos. Strângerea unui număr de boieri,—«mazili», cum spune cronicarul pătimaș al Curții sau ba, făcea parte iarăși din datoriile lui, căci numai cu un Sfat de boieri Vlădica putea să cârmuiască².

¹ V. *Ist. lit. rom.*, I, pp. 489-90.

² *Mag. ist.*, IV, p. 48 și urm.

Când Mavrocordat, care chemase pe Tatari, se întoarse în Buntia Turcilor Pașei din Giurgiu și tăie la fântâna lui Radu-Vodă, spre uimirea tuturor, pe boierul Brezoianu¹, veni pentru Antim ceasul greu al răspunderilor (August 1716). Iarăși i se va fi pretins demisia, și o va fi refuzat rășii, cu aceiași statornicie. Atunci se ceru, cum ameninșe Brâncoveanu, judecata Patriarhului, căruia Domnul grec trebuiă să fie și mai mult aplecat a-i da acest drept canonice. De acolo, dela Cosma al III-lea, o trecătoare țipură de îngăduit al Turcilor, veniră iute «gramatele» care școlarau pe Antim «criminal», și chiar «vrăjitor», făcându-i-se deci procesul pe altă bază decât a purtării lui poștie. Nu numai că eră «caterisit», dar, lăsându-i-se calitatea de călugăr, i se hotăria, dela Poartă, și locul de pocăință, la Muntele Sinai, unde peste puțin fû surgunit și Patriarhul bazil Ieremia². Fû dat în seama unor Turci de cari Mavrocordat puteă fi sigur, și, mulțămită acestora, el nu apăsese niciodată la noul sălaș ce i se pregătise: se spune că i-ar fi înecat în apele Tungei, în Tracia, și fostul medic al lui Brâncoveanu, nepotul lui Abrami, care fusese întemnițat și el, Vanderbech, scrie că Nicolae-Vodă «nu s'a îngrozit a-și mânji mâinile sacrilege cu sângele» Mitropolitului prigonit de dânsul³. Acestea toate se petrecură între August și Novembre, când catanele prinseră în București, unde se credeă așa de sigur în paza Turcilor cu tunuri, pe Mavrocordat. În 1717, urmașul lui Antim, care nu eră altul decât Mitrofan, îi luă în cercetare gestiunea și, pentru datorii, sechestră averea mănăstirii Tuturor Sfinților⁴, în care, tocmai în August 1716, fără niciun rând din partea

¹ Cf. Hurmuzaki, VI, pp. 160-1, no. LXXXIX; Vanderbech, in Engel, *Sch. der Walachey*, II, p. 12; Del Chiaro. Cf. *Bis. ortodoxă*, XV, pp. 388-9, 395 și urm.

² *Mag. ist.*, IV, p. 148.

³ L. c. Cf. *Didahiile*, Prefața, p. xvii; Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 51; *Condica Sfântă*, p. 111 și urm.; Cron. lui Radu Popescu, p. 51.

⁴ *Bis. ort.*, XV, p. 397 și urm.

Mitropolitului, se tipărise «Istoria Sacră» a lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, tatăl Domnului. Afară de o înștiințare cu privire la dări, o singură publicație străină mai ieși acolo, după întoarcerea lui Nicolae Mavrocordat din surgunul său la Sibiiu, cartea scrisă în acele luni de odihnă silită și de studii impuse, cunoscutul său *De officiis* grecesc, operă a unui cărturar în spiritul Renașterii, fără niciun element mai pronunțat de religiozitate, cu atât mai puțin de ortodoxie.

Antim n'a fost, afară de frumoasele lui *Didahii*, românești, făcute după modelul *Didahiilor* lui Hrisant Notaras, un scriitor, deși învățase românește foarte bine în cursul anilor petrecuți în țară. Aceste cuvântări de mustrare și sfătuire sânt pline de o elocvență energică și sigură¹. Dar mai ales — și aceasta interesează din punctul nostru de vedere — ele arată hotărârea Mitropolitului de a curăți o Biserică decăzută ca moravuri. Pornind dela încredințarea lui că «care treabă cu toți oamenii câți sânt în Țara-Românească, dela mic până la mare, și până la un copil de țată,— afară din păgâni și din ceia ce nu sânt de o leage cu noi», că «de gâtul său spânzură sullețele credincioșilor», el ține de rău pe boierii deprinși a batjocuri felurile pe care sânt siliți a le mânca în posturi, «verzele, legumile», cari nu sufăr apă, ci se mângâie de înfrânarea dela frupt prin «bragă, beare, șerbet, mied»; pe femeile cu «fleacuri drăcești» pe obraz și cu inele grămadă pe degetele care nu mai știu munci, pe creștinii cari suduie, râzând ca de o vitejie, «de leage, de cruce, de cuminicătură, de morți, de comandare, de lumânare, de suflet, de mormânt, de colivă, de prescuri, de ispovedanie, de botez, de eununie și de toate tainele Sfintei Biserici», pe credincioșii cari intră prin biserici «de-și face cu ochiul unul altuia mai rău decât pe la cârciume», pe toți cei ce nu închid prăvăliile și nu

¹ Cf. *Ist. lit. rom.*, I, p. 430 și urm.

se opresc de a cumpără, fie și dela negustorii turci, în zilele de prăznuire și în Dumineci ¹.

Spre a face din preoți ceia ce în adevăr trebuie să fie, pentru cinstea lor și pentru folosul societății creștine, el tipări pentru dânșii la 1710, doi ani după ce se suî în Scaun, o «Învățătură bisericească», pe care fiecare dintre ei trebuie să o aibă în mână, urmându-i poruncile sub pedeapsă arhierească ². Apoi, la 1714, în cel d'ântâiu an al Domniei lui Ștefan Cantacuzino, el împărțiă în tot cuprinsul Țerii-Românești «Capete de poruncă», pentru a vesti preoților că stăpânitorul cel nou i-a scutit de orice fel de dare «de rândă cu țara» -- rămâind, firește, darea lor preotească deosebită, așa cum o așezase și Grigore Ghica, cu patruzeci de ani în urmă, printr'o învoială deosebită, o *ruptă*. Cu acest prilej, el, Mitropolitul, învață pe păstorii satelor a face testamente, «dieti» bune, a scrie foi de zestre cum trebuie, a se feri să cunune pe cei fugiți de pe aiurea, cari își au poate soțiile pe acolo, a nu aruncă în robie pe nimeni prin îngăduirea de căsătorii între Români și Țigani, adăugind și hotărârea sa în ceia ce privește pe «Rumânii scăpați din rumânie», cari vreau să se preotească ³.

¹ *Ibid.*, pp. 430-2. *Didahiile* au fost tipărite întâiu de Melhisedec (1886), apoi de C. Erbiceanu (1888).

² *Bibl. Rom.*, I, p. 481, no. 158.

³ Un exemplar în *Bibl. Ac. Rom.*; cf. *Bibl. Rom.*, I, pp. 492-3, no. 168